

بررسی عنصر مدح در اشعار حطیّه

یحیی کرد^۱، حسین ناظری^۲، محمدتقی زندوکیلی^۳^۱دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه فردوسی مشهد، sarhadkord@yahoo.com^۲استادیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه فردوسی مشهد، nazeri@um.ac.ir^۳استادیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه سیستان و بلوچستان، mt-zand@yahoo.com

چکیده

ادبیات هر قوم نشان دهنده‌ی رسوم، عقاید و افکار آن قوم است. شعر که به عنوان مهمترین جزء ادبیات شمرده می‌شود، می‌تواند به مانند آیینی درخشانی زندگی و محیط سراینده‌اش را به خوبی بازتاب دهد. شعر عرب، نماد و آیینی افکار و اندیشه قوم عرب است. در عصر جاهلی، بازار شعر و ادب بسیار گرم بود. شاعران با توانایی شگفت‌انگیزی که دارا بودند، آثارشان را در معرض شنود علاقه‌مندان قرار می‌دادند. گستره‌ی این محیط شعری وسیع، ولی اقرار و اعتراف به نیکویی‌های آثار هر شاعر از سوی حریفان، اندک بود. شعری که هر کدام با سبک شعری متفاوت، به ایراد اشعار می‌پرداختند. با ظهور دین مبین اسلام، نوعی دیگر از ادبیات به سبک و سیاق اسلامی در این جامعه پدیدار گشت. نقطه اتصال ادبیات جاهلی و ادبیات اسلامی با عنوان ادبیات مخضرم مشهور است. جرول بن اوس مشهور به حطیّه، بنا بر قول صاحب نظران ادبیات، در جایگاه بزرگترین شاعران دوره‌ی مخضرم قرار می‌گیرد. توانایی، شهرت ادبی و تاثیر گذاری اجتماعی از مهمترین ویژگی‌های این شاعر است. بررسی اغراض و فنون شعری این شاعر، میدان وسیعی از داده‌های ادبی و تاریخی را در اختیار ما قرار می‌دهد و ما را به عمق تاثیر گذاری اجتماعی شعر واقف می‌گرداند. حطیّه با شعر های متین خویش به گروه «التنقیح» وابسته بود، گروهی که استاد نخست آن اوس بن حجر است. شیوه‌ی جستجو و نگارش مباحث در این پژوهش مبتنی بر تحلیل دیدگاه‌های این شاعر در اغراض و فنون شعری شامل: مدح و هجاست.

واژه‌های کلیدی

مخضرم، حطیّه، تنقیح، مدح، تکسب.

مقدمه

شعر جاهلی، ادبیات پرباری است که، جامعه‌ی آن زمان، اعتماد کاملی به آن داشت. شعرا تمام توانایی‌های بیانی و ادبی خویش را در برجسته کردن آثارشان، آشکار نموده و از هیچ منهج شعری فرو گذار نمی‌کردند. آن‌ها تلاش داشتند، آثارشان را نمونه‌ای عالی از کلام و

ادب قرار دهند. شعر مخضرم همان شعری است که سراینده‌ی آن، هر دو زمان جاهلی و اسلام را درک نموده و مطابق شرایط خاص هر دوره، زندگی را سپری کرده است. شعر در صدر اسلام تأثیر زیادی بر دل‌های مردم داشت؛ چون این نوع شعر در معانی و هدف با زمان جاهلی متفاوت بود. شعر اسلامی سبک‌های محکم، اسلوب‌های جالب و تعبیرهای بلیغ را در خود می‌دید. اسلام، عرب‌های مسلمان را از ورود به فنون و اغراض منحرف شعری باز داشت؛ زیرا قرآن به آن‌ها هشدار داده بود که از شعر در مسیر درست بهره‌برند. «جرول بن اوس بن مالک، ملقب به حطیّه، از فحول شعرای جاهلی و متقدمین آن‌ها و از جمله شعرای مخضرم است که در نسبش از سوی پدر، پوشیدگی و غموض وجود دارد. شاعر بر یک نسب خاص استقرار نداشت و بر مبنای مصلحت، خود را به افراد و قبایل مختلف نسبت می‌داد. مدح از مهمترین اغراض و فنون شعر جاهلی به شمار می‌رود که شاعر جاهلی از سرودن آن هدف‌های خاصی را دنبال می‌کرد. حطیّه شاعری چیره دست در همه‌ی فنون شعری است. حطیّه از فخر گویان، مداحان و هجو گویان شهیر زمان جاهلی و اسلامی است. در این پژوهش سعی داریم به سوال‌های ذیل پاسخ دهیم:

۱. ساختار واژگانی مدایح در شعر حطیّه چگونه است؟

۲. عنصر مدح در شعر این شاعر دارای چه ویژگی‌هایی است؟

۳. عنصر فوق به چه میزان در جامعه‌ی آن زمان انعکاس داشته است؟

فرضیه‌ها ذیل در پاسخ سوال‌های فوق قابل طرح است:

۱. شعر حطیّه دارای صلابت و متانت در ترکیب است.

۲. حطیّه از مدح بیشتر در تکسب استفاده نمود.

۳. عنصر مدح این شاعر، در جامعه به طور وسیعی منعکس می‌شد.

اساس کار در این تحقیق، مبتنی بر شناخت شاعران از طریق اشعار آن‌هاست؛ چون شعر، آسان‌ترین و مطمئن‌ترین منبع شناخت عقاید و جنبه‌های مختلف اغراض و فنون شعری هر شاعر است. در مباحث نتیجه‌گیری، سعی شده با دقت نظر عمل شود و از داوری شخصی و مغرضانه پرهیز گردد.